

Deze pagina's zijn een bijdrage van

De Gezondheidsdienst voor Dieren
Postbus 9
7400 AA Deventer
T. 0900-1770
E. redactie@gddiergezondheid.nl
www.gddiergezondheid.nl

REDACTIE:

Kees van Maanen
(deskundige infectieziekten paard),

Emiel Schiphorst
(marktmanager paard),

Linda van den Wollenberg
(paardeninternist),

Petra Reijnen
(relatiebeheer dierenartspraktijken),

Silke Joswig-Buist
(adviseur marketing & communicatie),

EINDREDACTIE:
Eva Onis

Uw suggesties voor het katern zijn welkom
via redactie@gddiergezondheid.nl

Nieuws en mededelingen

Reinie Dijkman

ONDERZOEK BAARMOEDERBIOPTEN DUIDELIJK VAN MEERWAARDE

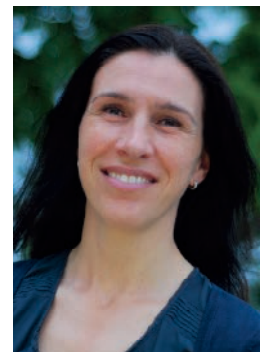
De GD-afdeling pathologie heeft sinds begin dit jaar een samenwerkingsverband met Myrthe Wessel van de Specialistische Voortplantingspraktijk. Het doel hiervan is om dierenartsen extra service te bieden door hen naast de pathologische beoordeling van een baarmoederbiopt ook van klinische toelichting en advies te voorzien. GD-patholoog Reinie Dijkman en Myrthe Wessel hebben samen inmiddels meerdere biopten van merries bekeken. Dijkman omschrijft de

microscopische veranderingen in het baarmoederslijmvlies en Wessel geeft vervolgens advies over de (on-)mogelijkheden voor een therapie. Met een graderingsschema van Kenny & Doig stelt Dijkman de kans op het voldragen van een veulen vast. Hierbij gaat het om vrij brede categorieën, waarbij ook de mogelijkheden en wensen van dierenarts en eigenaar moeten worden meegenomen. Daarom vermeldt Wessel bij elke beoordeling welke klinische mogelijkheden voor die specifieke merrie bestaan. Er zijn bijvoorbeeld acute vormen van ontsteking, waarbij de dierenarts de kans op een voldragen veulen nog kan verbeteren. Maar er zijn ook chronische veranderingen waarbij geen therapie mogelijk is. Deze combinatie van objectieve beoordeling van de toestand van de baarmoeder en de praktische vertaling naar de patiënt in kwestie, wordt door de inzendend dierenarts zeer gewaardeerd. Het levert namelijk een duidelijke diagnostische meerwaarde. Dijkman en Wessel zijn erg enthousiast over de samenwerking: geen biopt is hetzelfde en het sparren hierover is enorm motiverend en leerzaam voor beide partijen. Het is nog te vroeg om te kunnen zeggen of door de diagnoses meer levende veulens worden geboren. Maar naar verluidt is met de gerichte therapie, op basis van een beoordeeld biopt, de eerste merrie al aan het eind van het eerste trimester van de dracht.

VEELGESTELDE VRAAG:

Klopt het dat ik via GD hengstensperma kan laten certificeren en welke mogelijkheden zijn er dan?

GD-buitendienstmedewerker Petra Reijnen: "Voor nationale winstations zijn de wettelijke eisen voor ziektes bij hengsten (CEM en EVA) per 1 januari 2015 aangescherpt. Maar vanwege het wegvallen van de Productschappen worden aan spermakwaliteit niet langer wettelijke eisen gesteld. Om ervoor te zorgen dat u als hengstenhouder toch garanties kan afgeven, kunt u inderdaad via GD een onafhankelijk certificaat voor spermakwaliteit aanvragen. Dit certificaat wordt toegekend in drie gradaties: goud, zilver en brons. Het certificaat zilver is identiek aan de werkwijze die voorheen bij de Certificering Hengstenhouderij werd gehanteerd: spermaonderzoek (TNB: totaal aantal normaal bewegende spermacellen) en bacteriologisch, schimmel- en gistenonderzoek van het sperma bij aanvang van het dekseizoen. Het certificaat goud omvat daarnaast ook het vaststellen van de concentratie en de houdbaarheid tijdens het dekseizoen. Bij aanvraag van het certificaat brons doen we alleen spermaonderzoek bij aanvang van het dekseizoen. Net als voorheen wordt u verzocht de spermamonsters in te sturen naar GD (p/a Stellingenweg 10, 8474 EA, Oldeholtspade). U ontvangt altijd de uitslag van het gevraagde laboratoriumonderzoek. Het certificaat wordt toegezonden indien het sperma van goede kwaliteit is."

De belangrijkste feiten over PPID

- PPID (ziekte van Cushing) komt veel voor bij oudere paarden. Steeds meer paardenbezitters weten van het bestaan van PPID en weten dat paarden met deze aandoening, in een gevorderd stadium, te herkennen zijn aan hun lange krulvacht. Toch krijgen dierenartsen nog geregeld vragen over PPID. Bovendien is de wetenschappelijke kennis over PPID de laatste jaren flink toegenomen. Hieronder de actuele antwoorden op veelgestelde vragen over PPID.

WAT IS PPID?

PPID staat voor Pituitary Pars Intermedia Dysfunction. De ziekte werd voorheen 'ziekte van Cushing' genoemd, maar nu we meer over de achtergrond weten blijkt dat deze naam eigenlijk niet juist is. Kort gezegd is PPID een verouderingsziekte die een verstoring geeft in de hormoonafgifte in het hersenaanhangsel (hypofyse) van een paard. Bij paarden met PPID geeft dit hersenaanhangsel te veel hormonen af. Hierdoor raakt het paard hormonaal uit balans, wat een negatieve invloed heeft op onder andere de suikerstofwisseling, de afweer tegen infecties en het wisselen van de vacht.

HOE VAAK KOMT PPID VOOR?

Bij oudere paarden komt de aandoening (logischerwijs) relatief vaak voor. Uit onderzoek in Groot-Brittannië en Australië blijkt dat 20 tot 30 procent van de paarden ouder dan vijftien jaar PPID heeft. Ook blijkt dat maar een klein percentage van de eigenaren van deze paarden weet of herkent dat hun paard deze aandoening heeft. Hoewel de kans kleiner is, kan PPID ook bij jongere paarden voorkomen. Vanaf een leeftijd van circa zeven jaar bestaat de mogelijkheid dat de ziekte zich begint te ontwikkelen.

WAT ZIJN DE SYMPTOMEN VAN PPID?

PPID is het beste te herkennen aan de lange krulvacht en het slechte verharren in het gevorderde stadium van de ziekte. In het stadium waarin de ziekte zich langzaam

In een gevorderd stadium is PPID gemakkelijk te herkennen aan de lange krulvacht.

ontwikkelt zijn deze vachtveranderingen nog niet altijd aanwezig, maar kunnen wel andere symptomen van PPID optreden. Vooral hoefbevangenheid is in dit opzicht een gevreesde complicatie. In het najaar is PPID zelfs in zo'n 70 procent van de gevallen de

veroorzaker van deze ernstige voetaandoening. Dit komt doordat de suikerstofwisseling van paarden met PPID verstoord is, waardoor ze extra gevoelig zijn voor een suikerrijk rantsoen. Als een paard om onduidelijke redenen hoefbevangen wordt, is het verstandig het dier

te laten onderzoeken op PPID. Verminderd presteren kan ook een van de eerste symptomen zijn. Onlangs heeft GD via bloedonderzoek bij een achtjarig (!) springpaard PPID vastgesteld. Dit paard was alleen wat slomer en kon het niveau waarop het sprong (1.30 meter) niet meer zo goed aan. Bij een ouder paard wordt sloomheid of verminderd presteren vaak toegeschreven aan de leeftijd, maar dit kan dus ook een uiting van PPID zijn. Andere mogelijke symptomen zijn onder meer veel drinken en veel plassen, een hogere gevoeligheid voor infecties, verminderde vruchtbaarheid, verlies van spiermassa, een buikig model en abnormaal zweten.

HOE KUN JE EEN PAARD ONDERZOEKEN OP PPID?

Sinds enkele jaren is het veel gemakkelijker om goed onderzoek te doen naar de ziekte. Een enkelvoudig bloedmonster is al voldoende voor een bepaling van het hormoon ACTH, waarmee de diagnose betrouwbaar te stellen is. Dierenartsen kunnen, indien gewenst, instructies en alle materialen voor inzending via GD verkrijgen. De beste tijd om dit onderzoek uit te voeren is in het najaar (augustus tot en met oktober), omdat paarden met PPID dan relatief een veel hogere bloedspiegel aan ACTH hebben dan paarden die deze ziekte niet hebben. Maar ook buiten deze periode kan het paard getest worden. Er wordt dan een andere referentiewaarde gehanteerd, die rekening houdt met een lagere bloedspiegel van het hormoon.

KUN JE PPID BEHANDELEN?

PPID is weliswaar nog niet te genezen, maar met medicatie (pergolide) is deze ziekte wel te behandelen en kunnen de negatieve gevolgen langdurig en effectief worden voorkomen.

CASUS: JEUKKLACHTEN DOOR PPID

Dat PPID soms ook een rol kan spelen bij een klacht die zelden in dit verband voorkomt, blijkt uit een casus uit 2014. Job, een 37-jarig paard had al sinds een half jaar extreme jeukklachten. Zijn huid vertoonde zelfs rauwe open plekken omdat hij een groot deel van de dag obsessief aan het schuren was. Job was al met diverse middelen behandeld tegen onder meer mijt, schimmel en symptomatisch tegen jeuk, maar dat mocht helaas niks baten. De behandelend dierenarts besloot daarom een uitgebreid bloedonderzoek te laten uitvoeren bij GD. Daaruit bleek dat het paard een sterk verhoogde ACTH-waarde had (143 pmol/l, waar de bovengrens ligt op 12 pmol/l). Jeukklachten zijn niet direct een bekend PPID-verschijnsel en Job had ook niet de kenmerkende lange krulvacht, maar na overleg werd toch besloten om hem te behandelen met pergolide. Na een maand was de jeuk duidelijk minder en was de ACTH-waarde duidelijk beter (74 pmol/l, maar nog niet binnen de referentie). Vanwege de vooruitgang die al was geboekt - minder jeuk, hij zag er beter uit en at goed - werd besloten de pergolidedosering te verhogen (een gebruikelijke gang van zaken). Job ging daarna nog verder vooruit. Hoewel de jeuk niet helemaal wegging, was zijn kwaliteit van leven daarna wel veel beter.

Deze medicatie remt de hormoonproductie in het hersenaanhangsel, wat voorkomt dat het paard last krijgt van de complicaties van PPID zoals hoefbevangenheid, sloomheid en vachtveranderingen.

HOE KUN JE EEN PAARD MET PPID VERDER ONDERSTEUNEN?

Het aanpassen van het management van het paard kan een belangrijke bijdrage leveren aan een goede en lange levensduur van een paard met PPID. Denk hierbij vooral aan het aanpassen van de voeding (niet te suikerrijk) en de weidegang, want door de verstoorde suikerstofwisseling zijn paarden met PPID zoals gezegd extra gevoelig voor suikers (ook fructaan uit gras) en raken zij sneller hoefbevangen. Er is speciaal krachtvoer voor oudere paarden op de markt dat hiermee rekening houdt. Dit voer bevat weinig zetmeel en suikers en juist wel

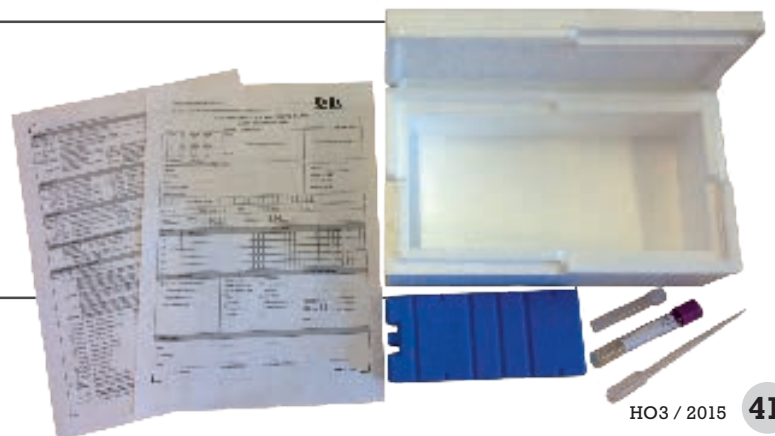
meer aminozuren, olie en vitamine E. Hieraan heeft een paard op leeftijd meer behoefte. Ongezoete bietenpulp is voor deze paarden bijvoorbeeld ook een goede keus. Deze pulp heeft namelijk een laag gehalte aan suiker en een hoog gehalte aan ruwe celstof, wat het zeer geschikt maakt als verteringsbron voor de dikke darm. Naast voeraanpassingen is het belangrijk om wondjes snel te behandelen en de gebit- en hoefverzorging op tijd te doen.

WAT IS DE PROGNOSE VAN PPID?

Als de diagnose tijdig gesteld wordt en de juiste maatregelen genomen worden, kan het paard of de pony vaak nog prima jaren gebruikt worden of een prettig leven leiden als het al gepensioneerd is. Dat geldt zeker als het paard niet (terugkerend) hoefbevangen wordt, omdat dat uiteindelijk de kwaliteit van leven het meest kan bedreigen. ●

TIJDELIJK GRATIS PPID-TEST

In samenwerking met Boehringer Ingelheim geeft GD paardeneigenaren de mogelijkheid om van 1 juni tot en met 31 oktober 2015 gratis bloedonderzoek naar PPID te doen bij paarden die van deze aandoening verdacht zijn. Vraag de gratis ACTH-bepaling aan via uw GD-relatiebeheerder.

Teken: de moeite van het verwijderen waard

- Tekenbitten bij mensen komen vaker voor, daarom is er ook meer media-aandacht voor deze kleine bloedzuigende insecten. Ook paarden hebben een grotere kans op tekenbitten. Besmette teken kunnen bijvoorbeeld de ziekte van Lyme overdragen, maar ook minder bekende aandoeningen zoals anaplasrose. De feiten op een rij.

Teken leven laag bij de grond (op maximaal een meter) in bosrijke gebieden. Vooral kinderen en honden zijn gewilde prooien voor teken, net als de onderbenen van paarden. Er zijn veel verschillende soorten teken. In Nederland leeft van oudsher de *Ixodus ricinus*, ofwel de schapenteek. Deze teek kan de ziekte van Lyme overbrengen. Een serieuzere bedreiging vormt de komst van de tekensoort *Dermacentor reticulatus*. Deze teek kan drager zijn van

verscheidene ziektekiemen, maar kwam tot voor kort niet voor in Nederland. De Dermacentor-teek is incidenteel in 2005 en 2006 op drie locaties in Nederland aangetroffen, waarschijnlijk meegenomen uit het buitenland door honden. De teek kan inmiddels in ons land overleven. In een onderzoek van de Faculteit Diergeneeskunde en het Utrecht Centre for Tick-borne Diseases onder driehonderd paarden op Schouwen-Duiveland werden in

totaal 126 teken op 43 verschillende paarden gevonden. Bij 5 procent van de teken ging het om de Dermacentor-teek. Bij onderzoek tussen 2007 en 2013 werden meer dan 1300 Dermacentor-teken op elf verschillende locaties in Nederland en België gevonden. Bijna 2 procent van de onderzochte teken bleek besmet te zijn met *Babesia caballi* (ziekteverwekkend voor paarden) of *Babesia canis* (ziekteverwekkend voor honden).

DIAGNOSTIEK

De klassieke manier om bijvoorbeeld anaplasmose en piroplasmose aan te tonen is door een bloeduitstrijkje, na kleuring, te onderzoeken onder de microscoop. Daarbij worden heel veel witte en rode bloedcellen onderzocht op de aanwezigheid van deze parasieten. Dit is echter arbeidsintensief en bovendien een nogal ongevoelige methode. Dit kan tot fout-negatieve uitslagen leiden. De Polymerase Chain Reaction (PCR) is een snelle en zeer gevoelige methode om uit kleine hoeveelheden genetisch materiaal specifiek één of meer gedeeltes te vermenigvuldigen die dan geanalyseerd kunnen worden. GD gebruikt de PCR-techniek voor het aantonen en karakteriseren van virussen, bacteriën en parasieten. Tegenwoordig wordt vaak gebruikgemaakt van real-time PCR, een techniek waarbij de hoeveelheid gekopieerd DNA direct in het reageerbuisje of testplaatje wordt gemeten. Real-time PCR is gebaseerd op fluorescentie: hoe meer kopieën er zijn van het DNA, hoe meer fluorescerende signalen er afgegeven worden. Op het beeldscherm zie je de fluorescentie per ronde toenemen.

Ook voor paarden heeft GD een flink aantal PCR-testen beschikbaar, ook voor de belangrijkste door teken overgebrachte ziekten (anaplasmose, piroplasmose en ziekte van Lyme).

een infectie met *Borrelia burgdorferi* en de ziekteverschijnselen is echter moeilijk aan te tonen bij het paard.

ANAPLASMOSE

Anaplasma phagocytophilum wordt overgedragen door Ixodes- en door Dermacentor-teken. *Anaplasma phagocytophilum*-infecties bij paarden zijn inmiddels in Nederland aangevoerd en beschreven. De klinische verschijnselen zijn niet erg specifiek: koorts, lusteloosheid, gebrek aan eetlust, vochtophoping in de achterbenen, spierpijn, incoördinatie en geelzucht kunnen optreden. Daarom kan het zeer lastig zijn de aandoening te onderscheiden van andere aandoeningen. De infectie kan echter ook volledig symptomloos verlopen. Vaak vindt spontaan klinisch herstel plaats binnen 7 tot 21 dagen, maar een infectie kan ook dodelijk zijn.

WELKE MAATREGELEN KUNT U NEMEN?

Teken klimmen tussen maart en oktober in grasstengels of struikgewas en laten zich op een passerende gastheer vallen, bijvoorbeeld tijdens een buitenrit of als paarden in een weide met lang gras lopen. Het is belangrijk om een teek zo snel mogelijk te verwijderen. Hoe langer ze op het paard aanwezig zijn, hoe meer kans op besmetting. Gebruik hiervoor een speciale tekentang of tekenpincet. Deze zijn verkrijgbaar bij apotheek en dierenarts. Probeer te voorkomen dat de teek stukgeknepen of geplet wordt, want dan leegt de teek zijn maaginhoud in zijn gastheer en is de kans op besmetting groter. Dat gebeurt ook bij pogingen tot verdoving van de teek met alcohol; dit is daarom niet aan te raden. Ontsmet na het verwijderen van de teek de bijtplek met betadine. ●

TIPS VOOR EEN GOEDE TEKENAANPAK

- Controleer paarden na een buitenrit
- Maai hoog gras af
- Verwijder een teek onmiddellijk
- Zorg dat er altijd een tekenpincet op stal aanwezig is

PIROPLASMOSE

De Dermacentor-teek kan piroplasmose overbrengen. Er zijn twee vormen van piroplasmose: equine babesiose (veroorzaakt door *Babesia caballi*) en equine theileriose (veroorzaakt door *Theileria equi*). *Theileria equi* wordt door de teek niet op zijn nageslacht overgedragen. Bij paarden is de ziekte heel moeilijk te bestrijden, het paard is het 'reservoir'. *Babesia caballi* wordt wel door een volwassen vrouwtjestek overgedragen op haar tekeneitjes. Deze vorm van piroplasmose is wel goed behandelbaar bij het paard. De teken zelf vormen hier het belangrijkste reservoir.

In gebieden waar piroplasmose regelmatig voorkomt en de paarden afweerstoffen hebben, verloopt een infectie vaak symptomloos. In Nederland hebben de meeste paarden echter geen afweerstoffen en kunnen er wel klinische symptomen optreden. Bij acute gevallen is sprake van hoge koorts (hoger dan 40 graden Celsius), benauwdheid, ernstige bloedarmoede, geelzucht, bloed in de urine, rode slijmvliezen en soms lichte koliek. In minder acute gevallen komen, naast de eerder genoemde symptomen, vaak ook gewichtsverlies en wisselende periodes met koorts voor. De kleur van de oog- en mondslijmvliezen kan variëren van lichtroze tot helgeel. In de chronische fase zijn er geen specifieke symptomen maar hebben de paarden vage klachten zoals een gebrekkige eetlust, slecht presteren en verlies van spiermassa.

ZIEKTE VAN LYME

Borrelia burgdorferi, de veroorzaker van de ziekte van Lyme, wordt overgedragen door Ixodes-teken. Deze teken moeten minstens achttien uur op het paard aanwezig zijn om de infectie over te dragen. Verschillende klinische symptomen zijn toegeschreven aan infecties met *Borrelia burgdorferi*: koorts, gewrichtsontsteking, kreupelheid, spierpijn, lusteloosheid, oogontsteking, hersenontsteking en verwerpen. Het oorzakelijke verband tussen

De schapenteek (*Ixodes ricinus*), de meest voorkomende teek in Nederland.

Nieuws en mededelingen

DUURZAAM GEBRUIK VAN WORMMIDDELEN

Resistentie tegen wormmiddelen is een steeds groter wordend probleem. Door intensief gebruik van bepaalde wormmiddelen in het verleden, zijn wormen ongevoelig(er) geworden voor de werkende bestanddelen ervan. Het gevolg is dat zieke paarden niet optimaal behandeld kunnen worden. Om te zorgen dat er wormmiddelen beschikbaar blijven waartegen geen resistentie is, zijn een goede diagnostiek en een goed plan van aanpak cruciaal. Bij volwassen dieren is diagnostiek belangrijk om te onderbouwen of een behandeling echt nodig is.

Een van de dierenartsenpraktijken die zich bezighouden met duurzaam gebruik van wormmiddelen, is Paardenpraktijk Stal Wennekers. Deze praktijk bevindt zich op het terrein van paardensportcentrum Stal Wennekers in Aalsmeer, waar meer dan 350 paarden gehuisvest zijn. Op de praktijk werken drie dierenartsen, die een nieuw ontwormbeleid toepassen in de stal op basis van individueel mestonderzoek. Hierbij werken zij samen met GD.

Ontwormen op basis van mestonderzoek

Tijdens de weideperiode doet GD twee keer individueel mestonderzoek voor Stal Wennekers: vanaf 15 tot 30 mei en vanaf 15 tot 30 augustus. Daarvoor leverde GD materialen waarmee de dierenartsen verse mestmonsters kunnen nemen. GD laat deze monsters dezelfde dag ophalen door een koerier, zodat ze de volgende dag in het GD-laboratorium in Deventer onderzocht kunnen worden. Beide keren bekijken de dierenartsen van Stal Wennekers op basis van de uitslagen welke paarden behandeld worden tegen de aangetoonde wormsoorten. Paardenpraktijk Stal Wennekers laat hiermee zien dat wanneer dierenartsen zelf achter een duurzaam wormbeleid staan, en zij dit beleid duidelijk uitleggen, paardeneigenaren graag willen meewerken.

Jurgen Welmers, dierenarts bij Paardenpraktijk Stal Wennekers

HELPEDESK PAARD VOOR DIERENARTSEN

Bent u dierenarts en wilt u graag advies of actuele informatie over infectieuze aandoeningen bij paarden? Neem dan contact op met de Helpdesk Paard via 0900-7100 000 (optie 5). Dit centrale telefoonnummer is opgezet voor en door dierenartsen. Het biedt de sector tevens de mogelijkheid om informatie uit het veld snel te bundelen en, indien nodig, direct stappen te ondernemen. Bij verdenkingen van aangifteplichtige infectieziekten (zoals opgenomen in art. 15), dient u primair contact op te nemen met de NVWA. De Helpdesk Paard is bereikbaar op kantooruren. Tussen 15.00 en 17.00 uur krijgt u direct een specialist van GD, de Faculteit Diergeneeskunde (FD) of het Centraal Veterinair Instituut (CVI) aan de lijn.

SAMEN WERKEN AAN DIERGEZONDHEID

Samen werken aan diergezondheid. Dat is het motto van GD. Daarom zijn bij de sector paard internist Linda van den Wollenberg, toxicoloog Guillaume Counotte, viroloog Kees van Maanen en relatiebeheerder Petra Reijnen rechtstreeks bereikbaar voor practici. U kunt bellen met vragen over paardengezondheid, interpretatie van uitslagen en in te zetten onderzoeken. Zij kunnen u ook informeren over nieuwe testen, pakketten en andere actuele zaken. Meer informatie vindt u op www.gddiergezondheid.nl, of bel 0900-1770 (optie 5).

Linda van den Wollenberg, internist

Guillaume Counotte, toxicoloog

Kees van Maanen, viroloog

Petra Reijnen, relatiebeheerder